

Bu makale Karaman Uluslararası Yunus Emre ve Türkçe Bilgi Şöleni'nde sözlü bildirinin gözden geçirilerek genişletilmiş hâlidir.

This article is a revised and expanded version of the text presented orally at the Karaman International Yunus Emre and Turkish Symposium/ Karaman Uluslararası Yunus Emre ve Türkçe Bilgi Şöleni. (07.10.2021)

Geliş Tarihi/Received: 20.09.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 05.01.2023

Yayın Tarihi/Publication Date:
25.01.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Mevlüt GÜNLER
E-posta: mevlutgunler@hotmail.com;
mevlutgunler@kmu.edu.tr

Atf: Günler, M. (2023). Orta Çağ'da
Oğuz Muhacereti ve Türkçe. *Turcology
Research*, 76, 45-54.

Cite this article: Günler, M. (2023). Oghuz
Migration in the Middle Ages and Turk-
ish. *Turcology Research*, 76, 45-54.

Content of this journal is licensed
under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

Orta Çağ'da Oğuz Muhacereti ve Türkçe

Oghuz Migration in the Middle Ages and Turkish

öz

Orta Çağ başlangıcından sonuna kadar göçlerin etkin olduğu bir dönem olarak dikkatleri çekmektedir. Yaşanılan hareketlilikte Türk göçlerinin etkinliği de gözlenmektedir. Nitekim Büyük Hun Devleti'nin tarih sahnesinden çekilmesini takip eden yıllarda başlayan Türk boylarının göç hareketliliği, batıya yönelince Kavimler Göçü olarak tarihte yerini alan büyük bir organizasyona dönüşerek günümüz Avrupa'sını şekillendirdiği gibi tarihi bir dönem olan Orta Çağ'ın da başlangıcını teşkil etmiştir. Yaklaşık altı asır sonra Oğuzların başat olduğu Peçenek ve Kıpçak Türklerinin de dahil olduğu yeni bir göç hareketliliği dikkatleri çekmektedir. Bu hareketlilik yine Avrupa'yı etkilese de özellikle nüfus hareketliliğinin Anadolu ve çevresi üzerinde yoğunlaşması ve akabinde oluşan siyasi teşekküllerle günümüzde Ortadoğu olarak nitelendirilen coğrafya ile Balkanları şekillendirmiştir. Nasıl ki kavimler göçü sonrasında Roma mirasının yerine Avrupa'da yerleşik ve konar göçer etkileşimiyle yeni bir medeniyet inkişaf ettiyse; Oğuzların etkin olduğu yeni hareketlilikle de Anadolu ve çevresi başta olmak üzere bu coğrafyada Türk-İslam Kültür ve Medeniyeti adı altında yeni bir mefkure ortaya çıktı. Bu etkileşim neticesinde gerek günlük yaşamda gerekse de devlet kademelerinde Oğuz Türkçesi de bir değişim sürecine tabi tutuldu. Arapça ve Farsça yazımlarda birkaç sözcükle başlayan Anadolu Türkçesi yazım denemeleri kısa süre sonra kendi karakterini oluşturarak Türk dünyasında ikinci bir yazı dili olarak şekillendi.

Anahtar Kelimeler: Oğuzlar, Kavimler Göçü, Anadolu, Selçuklular, Türk

ABSTRACT

Middle Ages, draws attention as a period in which migrations were effective from the beginning to the end of. In this period, the effect of Turkish migrations draws attention. The Turkish migrations, which started with the collapse of the Great Hun State, transformed into the Migration Period and shaped Europe. It was also accepted as the beginning of the period described as the Middle Ages. Six centuries after the migration period, a new migration started which dominated by the Oghuzs. In which the Pecheneg and Kipchak Turks, also joined. Although this mobility affected Europe, it shaped today's Middle East because it was concentrated in Anatolia and its surroundings. After the Migration Period, a new civilization emerged instead of the Roman heritage in Europe, like that the Turkish-Islamic civilization emerged after the migration wave we mentioned. During the development of the new civilization, Oghuzic Turkish experienced a process of change both in life and at the government agencies. After these developments, a second written language emerged in the Turkish World.

Keywords: Oghuzs, Migration Period, Anatolia, Seljuks, Turk

Giriş

Türk tarihi boyunca gerçekleşen göçler, yaşanılan dönem ve sonrasına etkileri bakımından dünya tarihinde önemli bir yere sahiptir. Nitekim Asya Hun Devleti'nin yıkılışını takip eden Türk Boyları göçleri, İdil Nehri'nin aşılmasıyla Kavimler Göçü'ne dönüşmüş ve yaşanan nüfus hareketliliğiyle bugünkü Avrupa toplulukları ortaya çıkmıştır. Türk boylarının başlattığı ve sürdürdüğü bu hareketlilik, Avrupalı tarihçiler tarafından da dikkatle incelenmiş, batı tarihi bağlamında şekillendirdikleri tarih ilminde de Eski Çağ'ın sonu Orta Çağ'ın da başlangıcı olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca bahsettiğimiz Kavimler Göçü, yalnızca Avrupa'yı değil aynı zamanda Türkistan coğrafyası ile komşu beldeleri de nüfus ve siyasi teşekküller bağlamında etkilemiştir. Bu bağlamda Avrupa Hunları, Tuna boylarından Kafkaslara kadar uzanan coğrafyada kökleşirken; Türkistan'da Ak-Hunlar, İran sınırlarına kadar ilerlemiş ve onlara verdikleri desteklerle Anadolu'ya kadar gelerek Türk varlığını bölgede hissettirmişlerdir. Diğer taraftan kısa süre sonra kurulan Göktürk Devletleri ve faaliyetleri ise Türk tarihinde önemli bir dönüm noktasını teşkil etmiştir. Özellikle Asya Hun Devleti'nden sonra geniş coğrafyalardaki Türk boylarının büyük bir bölümünü hakimiyeti altında birleştiren Göktürklerin yıkılması, Türk tarihinin de doğu ve batı olarak ikiye ayrılması sonucunu doğurmuştur. Bu ayrımla birlikte batı Türklüğünü şekillendiren Oğuzlar ve faaliyetleri de görülmeye başlamıştır.

Yapılan çalışmalarda Oğuzların kurdukları devletlerin siyasi, askeri ve diplomatik ilişkileri vurgulanmakta olup göç ve sonuçları yeterince tartışılmamıştır. Oğuzların faaliyetlerinde ise göç hareketlerinin etkin olduğu dikkatleri çekmektedir. Göç esnasında tercih edilen güzergâh, göç edenleri etkilediği gibi göç edilen bölgeleri de etkilemektedir. Bu bağlamda Oğuz göçlerini ele alarak yaşandığı dönem ile günümüze etkilerini değerlendirmek niyetindediriz.

Oğuzların Tarih Sahnesine Çıkışı

Oğuzların tarih sahnesine çıkışları Göktürklerle ilişkilidir. Bununla birlikte Oğuz tarihi için "Oğuz" terminolojisi de önemli bilgiler vermektedir. "Oğuz" ifadesi ilk olarak Yenisey Yazıtlarında karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Orhun Yazıtlarında da sıkça zikredilmektedir. Bahsettiğimiz yazıtlarda geçen "Oğuz" ifadesi "ok" ve çoğul eki olan "z"'nin birleşmesinden meydana geldiği ve "kabileler" anlamı birçok araştırmacı tarafından kabul edilmiştir. Bununla birlikte "Dokuz Oğuz" (Chiu hsing /Dokuz Boy) ifadesiyle bahsedilen Türk boyları Doğu Türkistan sahasında yer aldıkları gibi zamanla Çin ve Türk devletleri arasında git gel yaparak tarih sahnesinden çekilmişlerdir¹. Dolayısıyla ilk olarak yazıtlarda ismi geçen Oğuzların günümüz batı Türklüğünü oluşturan Oğuz kitlelerinin ana gövdesi olduğunu ileri sürmek tarihi kaynaklar ve verdikleri bilgiler çerçevesinde uygun düşmemektedir. O halde batı Türklüğünü teşkil eden Oğuzlar hangi Türk boylarından müteşekkildi? Daha önce de bahsettiğimiz gibi Göktürk tarihi konuyu aydınlatan önemli bilgiler barındırmaktadır. Özellikle Göktürk Devleti'nin tarih sahnesinden çekilmesiyle doğuda Uygurlar batı da ise Hazarların öne çıktıkları, ikisi arasında kalan geniş coğrafyada ise irili ufaklı daha zayıf siyasi teşekküllerin ortaya çıktığı görülmektedir.

Türk tarihini incelediğimizde boyların devletlerin kuruluşunda etkin olduğu görülmektedir. Devletleşen boyların ise kısa süre içerisinde diğer boylar üzerinde hakimiyet kurarak bünyesinde birleştirdiği dönem hadiselerinden anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Asya Hun Devleti döneminde Ting-ling'ler ana gövdeyi oluştururken Kırgızlar gibi günümüze kadar gelmiş boy adlarına da rastlanmaktadır. Hunlar tarih sahnesinden çekildikten sonra geniş Türk boyları için Ting-ling ifadesinin yerine Kanglılar (Yüksek Arabalılar) ifadesinin tercih edilmeye başlandığı görülmektedir. Göktürkler zamanına gelindiğinde ise Türk boyları Tölesler olarak ifade edildiği gibi Türk ismi de yine bu dönemde Göktürlere bağlı boylar için kullanılmaya başlandı (Taşağıl, 2015: 22). Batı Göktürk Devleti'nin son dönemlerinde Töles Boylarının devlete karşı isyan ettiği görülmektedir. Yaşanan isyan hadiseleri neticesinde 634 yılı dolaylarında Türgiş adı altında iki kol (Tu-Lu ve Nu-şe-pi) halinde organize olan On Ok boy sistemi kuruldu. Mevcut anlayış Su-lu Kağan dönemine kadar devam ederek onun ölümüyle değişikliğe uğradı. Böylece Türgiş ifadesi de yerini Oğuz ifadesine bırakmaya başladı (738) (Taşağıl, 2015: 24-26; Sümer, 1999, s. 29). Kısa süre sonra Karluklar karşısında başarılı olamayan Türgişler, Çu ve Talas (Taraz) sahasından batıya yönelerek bölge üzerindeki hakimiyetlerini kaybettiler (766) (Sümer, 1999: 45, 47). Ardından Seyhun Nehri dolaylarına yerleşmeye başladılar (Golden, 1972: 51-52, 68-69).

Oğuz Göçleri

Selçuklu öncesinde Oğuzlar, Seyhun Nehri'nin Aral Gölü'ne döküldüğü coğrafyayı kendilerine merkez yaparak siyasi bir teşekkül oluşturdular. Yeni Kent ve Cend bölgedeki önemli merkezler olarak öne çıkmasına rağmen Oğuzlar, Balkaş Gölü'nün batı kıyılarından İdil Nehri'nin Hazar Denizi'ne döküldüğü delta ile yine Hazar Denizi'nin doğu kıyılarına kadar geniş bir coğrafyayı kendilerine yurt edindiler. Ayrıca Oğuzların kuzeyinde Kıpçaklar (Kimekler/Kumanlar) güneylerin de ise İslam Dünyası yer almaktaydı (Günler, 2017: 46-52).

Oğuzlar, Yabgu adı verilen hükümdarları etrafında konfederasyon şeklinde teşkilatlanmışlardı. İdari anlamda Yabgu'nun Kuzerkin/Köl Erkin² adı verilen yardımcısının olduğunu görüyoruz. Diğer taraftan askeri anlamda Subaşı, Tarhan, Yınal ve İlguz gibi makamların olduğu da bilinmektedir (İbn Fazlan, 1985: 43). Kaynaklardan anladığımız kadarıyla güçlü bir devlet yapısına sahip olmayan Oğuz Yabgu Devleti, onuncu yüzyılın ortalarına kadar bir başka Türk Devleti olan ve bölgede etkinliğini hissettiren Hazarlara tabi olarak varlığını sürdürdü. Hazarların, Kıpçak baskısı neticesinde batıya yönelen Peçenek ve Oğuz ilerleyişi neticesinde zayıflamasıyla Oğuz Yabgu Devleti de bir müddet müstakil olarak siyasi varlığını devam ettirdi (Taşağıl, 1998: 118). Fakat bu durum da uzun sürmezken kuzeyden güneye inen Kıpçaklar karşısında başarılı bir savunma yapamayan Oğuz Yabgu Devleti, zayıflayarak tarih sahnesinden çekildi. Akabinde yaşanan istikrarsızlık neticesinde de Oğuz muhacereti kendini iyiden iyiye göstermeye başladı (Banguoğlu, 1959, s. 7; Kıldıroğlu, 2013: 69, 77).

Bahsettiğimiz Kıpçak hareketi, kuzey Çin'e yayılan Kitayların/Hıtaıların, Kırgızları Orhun Bölgesi'nden uzaklaştırarak tekrar Yenisey Bölgesi'ne yönelmeleri neticesinde yaşanmış bir nüfus hareketliği gibi görünmektedir. Doğuda başlayan bu hareketlilik silsileler halinde Kıpçak-Oğuz ve Peçeneklerin batı ve güneye yönelerek yeni bir hareketliliğe neden olduğu dönem hadiselerinden anlaşılmaktadır (Sümer, 1999: 28, 47; Golden: 1972, s. 61).

Hıtaıların sonraki dönemlerde yeniden Türkistan'a yöneldiklerinde Karahanlı Hükümdarı Togan Han, onları yenilgiye uğrattı (1017) (İbnü'l-Esir, 1991: 232). Bunun üzerine Türkistan'dan yönlerini kuzeye çeviren Hıtaıların, Sibiryaya dolaylarına kadar ilerleyerek bölgedeki Türk boylarını yerlerinden oynattılar. Böylece yeni bir hareketlilik ortaya çıktı. Netice itibarıyla de Kıpçaklar, Peçenekler ve Oğuzlar da bu hareketlilikten etkilenerek başka coğrafyalara yöneldiler (Golden, 1972: 61; Kumekov, 2013: 129-130; Şalbayev, 2005: 78-79).

Karadeniz'in Kuzeyi ve Balkanlara Yapılan Göçler (Oğuzlar/Uzlar)

Karadeniz'in kuzeyinde ilk Oğuz göçleri on birinci yüzyılın ortalarından itibaren görülmektedir. Daha önceki dönemlerde Aral ve çevresinde yaşayan Peçenekler, bölgeye intikal eden Oğuzlarla mücadele edemeyerek batıya yönelip Yayık (Ural) Nehri dolaylarına yerleştiler. Burada Hazarları tehdit eden Peçenekler diğer taraftan da uluslararası ticaretin de sekteye uğramasına neden oldular. Bunun üzerine onlarla mücadele edemeyen Hazarlar, Oğuzlar ile ittifak kurdular. Böylelikle Oğuzlar, Peçenekleri ikinci kez yenilgiye uğratarak batıya yönelmelerine neden oldukları gibi onlardan boşalan sahalara da yerleştiler. Oğuzların Peçenekler karşısında elde ettikleri başarılar, Kiev Knezliği'nin dikkatini çekerek Kama Bulgarları üzerine yapacağı sefere onları da davet etmesine neden oldu (985) (Kurat, 1937: 36-40; Golden, 1972: 74-77). Bu vesileyle Oğuzlar, yerleşmek amacı taşımaları da Karadeniz'in kuzeyine kadar gelerek bölgeyi tanıma fırsatı buldular.

Dönem hadiseleri hakkında bilgi veren Rus Yıllıkları, Peçenek ve Kıpçaklar için Türk ifadesini kullanmazken Oğuzlar için Torki (Türk) ifadesini kullandıkları dikkatleri çekmektedir. Diğer taraftan Bizans kaynakları da Uz (Uzoi) olarak kaydederek Oğuz ismini tercih etmişlerdir.

1 II. Göktürk Devleti kurulduğu sıralarda Kutluk Kağan'a karşı harekete geçen Dokuz Oğuzlar, Tonyukuk'un hamlesiyle ağır kayıplar vererek tabi kılınmıştır. Uygurlar döneminde de mücadeleciler tavırlarını sürdürdüğünü gördüğümüz Dokuz Oğuzlar, Moyon-Çor tarafından derlenerek On-Uygur ittifakı meydana getirilmiştir. Sonraki dönemlerde ise Dokuz Oğuz olarak ifade edilen Türk grupları, dönem kaynaklarında yer almayarak tarih sahnesinden çekilmişlerdir. Bk. Sümer, 1999, s. 2; Golden, 1972: 48-51; Taşağıl, 2004: 13-14, 39, 41; 2015: 21; Gömeç, 2011: 17-18, 21, 31-35

2 Faruk Sümer'e göre Köli Erkin On-Okların sağ kolu (Nu-şe-pi) beyleri tarafından kullanılan bir unvan olduğu için Aral Gölü ve çevresinde yer alan Oğuzların devamı olarak benzer unvanlar kullanmışlardır. Peter B. Golden de benzer görüşleri ileri sürmüştür. (Sümer, 1999: 45, 81; Golden, 1972: 56-58).

Buradan hareketle Bizanslıların Oğuz ismini kendi dil özellikleriyle ifade ettikleri anlaşılırken Rus yıllıklarındaki ifade analize muhtaç görülmektedir (Günler, 2017: 29-38). Bu nedenle kullanılan Torki (Türk) ifadesi, Rusların Oğuzları, Göktürkler zamanındaki On Ok boylarının devamı olarak gördükleri şeklinde yorumlanabileceği gibi; Türgiş ifadesinin bir varyantı olabileceği de akıllara gelmektedir.

Oğuzların Hazarlarla olan ittifakları hasebiyle İdil Nehri kıyılarına kadar yayılarak bu bölgeyi Oğuzeli haline getirdiler. Fakat güçlü bir siyasi yapıya sahip olamayan Oğuzlar, iç çekişmeler ve bu sırada başlayan Kıpçak hareketliliği nedeniyle gruplar halinde batıya ve güneye yöneltiler. Batıya yönelen Oğuzlar yine Peçeneklerle mücadele ederek onların büyük bir kısmını Tuna dolaylarına ittiler (1036) (Bela, 1944: 120; Manov, 2001: 6; Şalbayev, 2005: 103-104). Diğer taraftan üzerlerine gelen Kıpçaklar tarafından yenilgiye uğratılmaları üzerine de İdil Nehri boylarından ayrılarak oldukça yıpranmış bir vaziyette Kiev Knezliği yakınlarına kadar uzaklaştılar (1054-1055). Burada kendilerini dostane karşılamayan Rus Knezliği tarafından yenilgiye uğratılmaları rağmen takip eden Oğuz göçleriyle ciddi bir nüfusa ulaşarak Dinyeper Nehri civarlarına yerleştiler. Mevcut gelişmelerden endişe duyan Kiev ve diğer knezlikler, birleşik bir ordu kurarak Oğuzlar üzerine hareket ettiler (1060). Göç şartları, üzerlerine gelen birleşik knezlikler ile baş gösteren salgın hastalıklar neticesinde iyice yıpranan ve bölgede barınamayan Oğuzlar, Dinyeper Nehri'ni geçerek Tuna Nehri boylarına vardılar. Akabinde nehri geçen Oğuz kitleleri Bizans hudutlarına girerek Tuna'dan Balkanlara kadar yayıldılar (1065). Fakat burada da Bizans mukavemetiyle karşılaşan Oğuzlar, diğer taraftan sert kış ve açlıkla da mücadele ederek büyük kayıplar verdiler. Bununla birlikte gerek Balkanlarda gerekse de Karadeniz'in kuzeyinde hayatta kalmayı başaran geniş Oğuz kitleleri, Bizans toprakları ile knezlikler coğrafyasına yerleştiler (Bela, 1944: 120-126; Golden, 1972: 83-84; Manov, 2001: 7-8). Kıpçakların batı yönlü hareketliliğinin devam etmesi mevcut süreci bir süre daha destekledi. Böylelikle Bizans topraklarında varlıklarını muhafaza eden Oğuz ve diğer Türk gruplarından bir kısmı Romanos Diogenis komutasında Malazgirt'e kadar gelerek burada Selçuklu ordusuna dahil oldular. Diğer taraftan Balkanlarda kalan Oğuz kitleleri ise Osmanlı fetihlerinden sonra dil ve adetlerde olan benzerlik neticesinde büyük kitleler halinde İslamlaşarak Anadolu'ya göç eden Oğuz gruplarıyla benzer özelliklere sahip olup Rumeli'de İslami Türk kültürünün gelişmesine katkı verdiler (Manov, 2001: 8-14).

Hıristiyanlıklarını muhafaza eden Oğuz grupları da dillerini ve kültürlerini devam ettirerek günümüze kadar varlıklarını muhafaza ettiler. Günümüzde Moldova başta olmak üzere Kuzey Batı Karadeniz sahasında yaşayan Gagauzlar (Gökoğuzlar), Hıristiyan olmalarına rağmen örf ve adetleri bağlamında Müslüman Anadolu insanıyla benzer hassasiyetler göstermektedirler. Anadolu ağzına yakın bir dil de konuşan Gagauzlar, çevre toplumların dillerinden de etkilenmişlerdir. Günümüzde otuz iki harfli Latin Alfabeti kullanan Gagauzlar, tarihi, kültürel ve dil anlamında ülkemizle iyi bağlar geliştirmektedirler (Karpas, 1996: 288-291).

Mâverâünnehir, Horasan, Kirman ve Irak'a Yapılan Göçler

Oğuzların bir kısmı Karadeniz'in kuzeyinden batıya hareket ederken bir kısmı da kendi iç çekişmeleri neticesinde Mangışlak (Siyahkûh/Karadağ) Yarımadası'na gelerek yerleştiler (İstahîrî, 2004: 217-218; İbn Havkal, 2017: 338; Yâkût el-Hamavî, 2. Baskı: 292; Kr. Şeşen, 2001: 156-157, 166; Golden, 1972: 79). Diğer taraftan onuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren güneye doğru da bir hareketliliğin olduğu görülmektedir³. Güneye hareket eden grupların başında Selçuk Bey ve maiyeti dikkatleri çekmektedir. Selçuk Bey, Oğuz Yabgusu ile anlaşmazlığa düşerek Yengi Kent'den ayrılıp Cend'e göç ettiği dönem kaynaklarından anlaşılmaktadır. Göç esnasında Selçuk Bey ve maiyeti 100 süvari, bir miktar at, 1500 deve ve 50.000 koyundan oluşmaktaydı (Mîrhând, 2015: 15; Abû'l-Farac, 1999: 292). Yüz atlı dikkate alındığında göç eden grubun takriben yüz haneden oluştuğu, dolayısıyla da Selçuk Bey'in yakın aile üyeleri ve kendisine bağlı rical ile göç ettiği görülmektedir. Kaynaklarda verilen sayıların küçük bir topluluğu işaret etmesine rağmen Selçuk Bey ve maiyetinin aldıkları kararlar ve sonraki dönemlerde takip edilen siyasatleri, Oğuz Boyları başta olmak üzere günümüz Orta Doğu'sunu şekillendirmiştir.

Selçuk Bey'in güneye inmesiyle toplanan aile üyeleri iki karar aldılar. İlki İslam Dini'ni benimsemek; ikincisi ise bölge halkının adetlerine uymaktı (Abû'l-Farac, 1999: 292-293). Alınan kararlardan ilki İslam beldelerinden istenen fakihlerle gerçekleşirken; ikinci karar gereğince Selçuk Bey ve yanındakilerin göç ettikleri coğrafyada var olan yerleşik toplumlarla adalet üzerine ilişkiler geliştirdiler. Diğer taraftan da konar göçerlikten yerleşik yaşama geçmeyi gaye edinerek bu bağlamda siyasat izlemeye başladılar. Bahsettiğimiz dönüşüm her ne kadar Selçuklular ile başlamış ise de günümüze kadar devam eden bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan ikinci karar Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan sonra birçok Oğuz grubu tarafından tenkit edilmiş, Selçuklu yöneticilerinin ısrarla uygulamaları üzerine de başta Anadolu olmak üzere, Suriye ve diğer beldelere Oğuz göçleri olarak yansımıştır.

Selçuk Bey ve maiyetinin güneye göç ettiği sıralarda farklı Oğuz gruplarının da Horasan ile Mâverâünnehir coğrafyalarına göç ettikleri görülmektedir. Özellikle Selçuk Bey'in İslamlaşması, bir İslam gazisine dönüşmesi ve elde ettiği başarılar ile Cend ve çevresi başta olmak üzere bölgedeki Oğuz zümrelerinin etrafında toplanmasına neden oldu. Yeni katılımlarla Cend merkezli beylik diyebileceğimiz bir yapıyı oluşturan Selçuk Bey, bölge devletlerinin de dikkatini çekti ve bu devletlerden biri olan Sâ mânîler, onun askeri yardımına başvurdu (Reşîdü'd-dîn Fazlullah, 2010: 71-72; Hamdu'llâh Mustawfi, 1913: 93). Netice itibarıyla de Selçuk Bey, Cend'de kalırken oğlu Arslan Yabgu'yu bir miktar Oğuz birliğiyle Sâ mânîlerin yardımına gönderdi. Böylelikle Oğuzlar da Mâverâünnehir'e adım atmış oldular.

Arslan Yabgu'nun verdiği askeri destekler Sâ mânîler'e kısa süreliğine nefes alırsa da uzun vadede ayakta tutmaya yetmedi ve tarih sahnesinden çekildiler (999/1004). Sâ mânîlerin tarih sahnesinden çekilmesi sırasında kuzeyden güneye inen Kıpçaklar karşısında Oğuz Yabgu Devleti kendisini muhafaza edemediği gibi güneye doğru yeni bir hareketliliğin başlamasının da önünü açtı. Bu sırada Selçuk Bey de vefat etti. Onun vefatı ve Cend dolaylarına yönelen Oğuz göçü ile yeni oluşan konjonktür Selçuk Bey'e bağlı Oğuzların Tuğrul ile Çağrı beylere tabi olarak Mâverâünnehir'e hareket etmelerine neden oldu. Böylelikle Selçuklu Oğuzları Mâverâünnehir'in bir parçası olan Nur Kasabası dolaylarında yoğunlaştılar. Bu sırada Karahanlılar, Sâ mânî topraklarını Gaznelilerle paylaşarak Mâverâünnehir'i hakimiyetleri altına aldılar. Bunun üzerine Arslan Yabgu vasıtasıyla kendileriyle amansız mücadeleye girmiş olan Selçuklu Oğuzlarına karşı çetin bir siyasat izlemeye başladılar. Zor durumda kalan ve çıkış yolu arayan Çağrı Bey, Anadolu'ya doğru bir keşif seferine çıkarken Tuğrul Bey de

3 Peter B. Golden'e göre Hazarların yıkılması bir dönüm noktasıdır. Aynı dönemde başlayan Kıpçak baskısı ile yerlerinden oynanan Oğuzlar, Bizans ile direk temasa geçerek büyük bir tehdit oluşturmuşlardır (Golden, 1972: 80-81).

kendisine tabi olanlarla çöllere çekildi (1016-1021) (Urfalı Mateos, 2000: 48-50; Mîrhând, 2015: 21-26; İbnü'l Esir, 1991: 362-363; Köymen, 1976: 2-3; Yinanç, 1944: 35; Alptekin, 1992: 98).

Sefer dönüşünde amcası Arslan Yabgu, Karahanlı Ali Tekin ile ittifak kurarak Mâverâünnehir'de etkin bir güç haline gelmişti. Bu güç karşısında Tuğrul ve Çağrı kardeşler de biat ettiler. Fakat Arslan Yabgu'nun askeri gücü Karahanlı Yusuf Kadir Han'ı rahatsız etti ve 1025 yılında İran-Turan işlerini konuştuğu Gazneli Mahmud'a durumu dile getirdi. Bunun üzerine Gazneli Mahmud, Arslan Yabgu'yu yakalatarak Kalencer Kalesi'ne hapsedirdi ve orada hayatını kaybetti (1032) (İbnü'l Esir, 1991: 363-364; Reşîdü'd-dîn Fazlullah, 2010: 73-79; Râvendî, 1999: 86-90; Aksarayî, 2000: 6-9; Turan, 1996: 91-92).

Arslan Yabgu'nun esareti ile yeni bir Oğuz muhaceretinin başladığını görmekteyiz. Ona bağlı Yağmur, Boğa, Göktaş, Kızıl ve Anasioğlu idaresindeki Oğuzlar, Gazneli Mahmud'a başvurarak Horasan'a yani Gazneli topraklarına yerleşmek istediler. Gazneli Mahmud'un onay vermesiyle de yaklaşık 4.000 haneden oluşan Yabgulu/ Yâvegîyyân adı verilen Oğuzlar Horasan'a geçerek Serahs, Ferâve ve Bâverd dolaylarına yerleştiler (Gerdezî, 1363: 194; Râvendî, 1999: 91-92; Abdurrahman İbnü'l-Cevzî, 2014: 85). Burada bir müddet kalan Oğuzlar, Gazneli Mahmud'a söz verdikleri gibi hareket etmeyerek bölge halkının tepkilerini çektiler. Ardından da buradan uzaklaştırıldılar. Bir müddet Balhan taraflarına çekilen bahsettiğimiz Oğuz grupları, Gazneli Mahmud'un vefatı üzerine kardeşi Muhammed'i tahtan indiren Mesud'a verdikleri destek mukabilinde tekrar Horasan'a döndüler (Agacanov, 2013: 286-289).

Yabgulu/ Yâvegîyyân Oğuzları Horasan'a yöneldiği sıralarda Selçuklu Oğuzları, Tuğrul ve Çağrı Bey liderliğinde gelecek arayışı bağlamında siyaset izlemeye başladılar. Diğer taraftan Arslan Yabgu'nun askeri gücünden mahrum kalan Ali Tekin, Tuğrul ve Çağrı kardeşlerden istediği desteği alamayınca aile içerisinde amcaları Yusuf Yınal'ı tarafına çekmeye çalıştı. Bunda da başarısız olunca başka bir Oğuz grubu olan Alp Kara Baranî'yi üzerlerine baskına gönderdi. Baskın sonucunda Selçuklu Oğuzları ağır kayıplar verdiler ve bölgeden ayrılarak Gazneli toprağı olan Harezme geldiler (1028-29) (İbnü'l Esir, 1991: 363-364). Harezme gelen Selçuklu Oğuzları bura hâkimi Altutaş tarafından iyi karşılanmalarına rağmen uzun süre kalmadılar. Nitekim 1034-1035 tarihlerine gelindiğinde Ali Tekin bir başka Oğuz Beyi olan Şah Melik'i (Oğuz Yabgu soyundan) üzerlerine gönderdi. Bu saldırıda yaklaşık 8.000 kayıp veren Tuğrul ve Çağrı beyler Harezme'den de ayrılarak Ceyhun Nehri'ni geçip Horasan'a vardılar. Onların bölgeye intikalleriyle birlikte daha önceden Horasan'a göç eden Oğuz grupları da (Yabgulu/ Yâvegîyyân) buradan ayrılarak batıya yöneldiler (Beyhakî, 2019: 442; İbnü'l Esir, 1991: 291-294; Köymen, 2000: 154-156).

Horasan'a gelen Selçuklu Oğuzları, Tuğrul ve Çağrı beyler liderliğinde Gaznelilere karşı Nesa (1035), Serahs (1038) ve Dandanakan galibiyetlerini alarak devletlerini kurdular (1040). Ardından fetih hareketleriyle Selçuklu coğrafyası genişlerken diğer taraftan da Selçuk Bey zamanında alınan karar uygulanmaya başlandı. Karar gereğince bölge halkının adetlerine riayet edilince Selçuklu devleti kuruluştaki sahip olduğu geleneksel Türk devlet yapısından Orta Çağ İslam Devleti yapısına dönüşmeye başladı. Mevcut dönüşüm ise devletin kuruluşunda emeği geçen Oğuzların beylerine karşı tavrı almalarına ve onlardan uzaklaşarak uç bölgelerde yoğunlaşmalarına neden oldu. Her ne kadar Selçuklu beyleri onların gönlünü almak isteseler de bunda uzun süre başarılı olamadılar. Diğer taraftan Oğuzlar ise mevcut değişimden İran asıllı devlet adamlarını sorumlu tutarak onlara meyleden hükümdarlara karşı da mücadeleye giriştiler. Yapılan mücadelelerden İbrahim Yınal ve Kutalmış isyanlarında istedikleri neticeyi alamayan Oğuzlar, hükümdarlarının onları Anadolu gazasına sevk etmesi ile yeni bir sahaya yöneldiler. Diğer taraftan uç boylarında geleneksel yaşamlarına uygun hareket etmelerine de müsaade edilmesi onların beyleri ile devletlerine bağlı kalmalarını sağladı.

Selçuklu Oğuzlarının Horasana gelişi sırasında onlara tabi olmayarak batıya yönelen Yabgulu/ Yâvegîyyân Oğuzları ise tıpkı Tuğrul ve Çağrı beyler gibi devletleşmek gayesinde idiler. Bu bağlamda Rey ve Hamedân gibi bölgenin önemli şehirlerini idareleri altına alarak siyasallaştılar. Hatta Hamedân'da 1038-39 tarihinde Göktaş Bey'e ait dinarın basılmış olması Selçuklularla aynı dönemde siyasallaştıkları fikrini de akıllara getirmektedir (Ramadan, 2010: 195-199). Bahsettiğimiz Oğuz grupları Dandanakan galibiyeti sonrası devletleşen Selçukluların Rey ve diğer şehirleri hakimiyetleri altına almaları üzerine yine onlara tabi olmayarak batı yönlü hareketlerine devam ederek Hakkâri ve Diyarbakır coğrafyasına kadar ilerlediler. Akabinde Dicle Nehri'ni takip ederek Musul'a gelip kendilerine karşı mücadele eden bölge emirlerini yenilgiye uğrattılar. Alınan yenilgiler üzerine Tuğrul Bey'e şikâyet edilen Yabgulu/ Yâvegîyyân Oğuzları, Musul'a gelişleriyle dönem kaynaklarında Irak Oğuzları adı altında ifade edilmeye başlandılar. Musul Emiri ve diğer emirlerin bir araya gelmeleriyle ağır kayıplar veren Yabgulu/ Yâvegîyyân Oğuzları, Tuğrul Bey'in buyruğuna uyarak Musul ve çevresinden ayrılarak Azerbaycan dolaylarında İbrahim Yınal liderliğindeki Selçuklulara tabi oldular (İbnü'l Esir, 1991: 291-302; Abdurrahman İbnü'l-Cevzî, 2014: 9-10).

Selçuklu Devleti kurulduktan sonra Çağrı Bey'in oğlu Kavurd Bey, kendisine bağlı Oğuzlarla Kirman'a giderek yönetimi altına aldı. Ardından Kirman Selçuklularını kurdu. Sınırlarını Umman Denizi'ni aşarak Umman ve Yemen'e taşıdı. Onun Kirman bölgesinde oluşturduğu Oğuz varlığı halefleri döneminde de devam etti. Hatta Sultan Sencer'i esir eden Oğuzlardan Emir Dinar kendisine tabi Oğuzlarla Kirman'a gelerek bölgedeki Oğuz varlığını devam ettirdi. Fakat onun yeterince tecrübeli olmayışı Kavurd Bey döneminden itibaren bölgedeki Oğuz hakimiyetinin son bulmasıyla sonuçlandı (Ayan, 2007: 81-210).

Suriye, Filistin ve Anadolu'ya Yapılan Göçler

Irak Oğuzları ve faaliyetleri neticesinde konar göçer yaşamı sürdürmekte ısrar eden Oğuz grupları Selçuklu idarecileri tarafından sistematik bir şekilde Anadolu'ya sevk edildi. İlk olarak Selçuklu şehzadeleriyle Anadolu'ya gelen Oğuz grupları, özellikle Malazgirt Zaferi ve sonrasında yapılan antlaşmanın Bizanslılar tarafından yerine getirilmemesi üzerine yurt edinme gayesiyle bölgeye hareket ettiler. Bu bağlamda Erzurum çevresinde Saltuklular, Yeşilirmak ve Kızılırmak boylarında Danışmendliler, Erzincan, Divriği ve Şebinkarahisar'da Mengücekliler siyasallaştılar. Diğer taraftan Sultan Alp Arslan döneminde Kavurd İsyanı'na dahil ola eniştesi El-basan/Erbasgan onun gazabından korkarak kendisine tabi olan Oğuzlarla Anadolu'ya yöneldi. Sivas'a kadar ilerleyerek burada Bizanslı komutan Manuel Komnenos'u yenilgiye uğratarak tutsak aldı. Ardından ona Sultan Alp Arslan'dan kaçarak Bizans'a sığınmak istediğini dile getirdi. Böylece kendisine kanaat getiren Manuel Komnenos ile birlikte İstanbul'a yola çıktıkları esnada Kurlu, Atsız ve Şöklü liderliğindeki Oğuz grupları ondan ayrıldılar. Sivas'tan güneye yönelerek Suriye sahasına geldiler. Burada Fâtımîler ile bölge Arap siyasi teşekkülleri arasında meydana gelen

mücadeleden yararlanarak siyasallaştılar. Kurlu ile başlayan bu süreç Atsız liderliğinde Kudüs, Şam, Gazze, Sûr gibi önemli şehirler hakimiyet altına alınarak Suriye ve Filistin sahasında Büyük Selçuklu ile Abbasilere bağlı bir Oğuz/Türkmen beyliği kuruldu (Sibt İbnü'l-Cevzî, 2011: 168-169, 173-174, 179-180, 197; İbnü'l Adîm, 2014: 31-32; Sevim & Merçil, 2000: 49, 51; Koca, 2011: 114-115).

Atsız Bey'in oluşturduğu bu beylik Tutuş Bey'in Şam'a gelişiyle kurulan Suriye Selçuklularına da zemin hazırladı. Sonraki dönemlerde bölgede siyasallaşan Zengîler ve Eyyûbîler zamanında da bölgedeki Oğuzlar, etkinliklerini muhafaza ettiler. Memlûkler bölgeyi hakimiyetleri altına aldıkları sırada Moğol İstilasası neticesinde batıya yönelen Oğuz gruplarından yaklaşık 40.000 çadır, Sultan Baybars tarafından Gazze'den Antakya ile Çukurova'ya kadar olan sahaya yerleştirilerek bölgedeki Oğuz varlığı artırıldı (Koca, 2013, s. 247-248). Böylelikle Anadolu dışında yoğun bir Oğuz nüfusu da burada kendini göstermeye başladı.

Sultan Alp Arslan'ın vefatı ve sonrasında Selçuklu Devleti'nde görülen iktidar mücadelesi hanedan üyesi olan Kutalmışoğullarının Anadolu'ya geçmelerine olanak sağladı. Böylelikle Kutalmışoğulları kendilerine dahil olan Oğuz taifeleriyle ilk önce Urfa ve Birecik taraflarına geldiler. Fakat burada fazla kalmayarak İç ve Batı Anadolu'ya yöneldiler. İznik'e kadar ilerleyerek şehri fethedip kendilerine de merkez yaparak Türkiye Selçuklularını kurdular (1075). Anadolu'da ortaya çıkan beylikler ile yeni kurulan Türkiye Selçukluları, Büyük Selçuklu sahasında hoşnutsuz olan Oğuz gruplarının gaza amacıyla Anadolu'ya bölük bölük hareket etmelerinin önünü açtı. Böylece küskün gruplar, Büyük Selçuklular için tehdit unsuru olmaktan çıkarken, Anadolu coğrafyası da onların yeni yurtları oldu. Oğuzlar, Anadolu'da geleneksel yaşamların çerçevesinde gazalar yaparken, yaylak ve kışlak hayatlarına da devam ettiler. Diğer taraftan da zamanla kışlaklarına yerleşerek bu yeni yurttaki Selçuk Bey ve maiyetinin öngördüğü gibi yerleşik toplumun adetlerine uydular. Bu dönüşümde Ahilik teşkilatı ve Oğuzların arasında yer alan din adamlarının etkisi de önemli bir yer tutmaktadır (Günler, 2017: 115). Bununla birlikte Anadolu'nun fethi ve Haçlılarla mücadele, Oğuzların Anadolu'da bir süre daha konar göçer Bozkır kültürünü devam ettirmelerine olanak sağlamıştır. Özellikle Anadolu'nun batı, güney ve kuzeyinde yapılan fetihlerle denizlere ulaşılması, Oğuzların yerleşik hayata geçişlerinde en etkili hadise olarak dikkatleri çekmektedir.

Büyük Selçuklu Devleti'nin tarih sahnesinden çekilmesi yeni bir göç hareketini doğurdu. Merv dolaylarında yaşayan Oğuz gruplarının Selçuklu ordusunu mağlup ederek Sultan Sencer'i esir almaları ve ardından da Selçuklu kentlerini yağmalamaları bölgede bir kaos ortamı oluşturdu. Bu nedenle yerlerinden olan Oğuzlar ile bölge ahalisi güvenli bir liman olarak Anadolu'ya yöneldi. Buraya varan Oğuz zümrelerinden yerleşik hayatı benimseyenler şehirlere ikamet ettirilirken konar göçer olanlar da Bizans sınırlarına yerleşmeleri sağlandı. Özellikle sınırlarda oluşturulan uç teşkilatı çerçevesinde yeni yerler fethedilirken duruma bir son vermek isteyen Bizans İmparatoru Manuel Komnenos da Miryokefalon'da yenilgiye uğratıldı (17 Eylül 1176) (Turan, 1993: 208-209). Malazgirt hezimetinden yaklaşık bir asır sonra yaşanan bu hadiseyle Bizans'ın Anadolu'yu geri alma umutları son buldu. Anadolu'nun kültürel, mimari ve ilmi anlamda kalkınmaya başladığı bu sıralarda başlayan Moğol ilerleyişi yeni bir göç hareketliliğine neden oldu. Kısa süre içerisinde gelen yoğun nüfus, kudretli hükümdar I. Alâeddin Keykubad tarafından devlet ve toplum yararına yeni fethedilen ya da fethedilmesi düşünülen bölgelere yerleştirilmesiyle Türk-İslam dünyası için pozitif bir yapılanmayla sonuçlandı. Fakat onun menfur bir suikastla öldürülmesi akabinde tahta geçen Selçuklu hükümdarlarının kifayetsiz ya da çocuk yaşta olmaları Selçuk Bey'den itibaren sistemli bir şekilde Oğuzların faydasına olan süreci sekteye uğrattı. Akabinde ise toplumsal bir hadiseye dönüşerek Babaî İsyanı adı altında bir kalkışmayla sonuçlanarak Türkiye Selçuklularının yıkılışına neden oldu.

Her ne kadar Türkiye Selçukluları yıkılış sürecine girmiş olsa bile Selçuklu beylerinin bilinçli siyasetleri neticesinde oluşturulan uç teşkilatı ve burada yoğun olarak geleneksel anlayışlarını devam ettiren Oğuzlar, müstakil beylikler kurarak Türk istiklalini muhafaza ettikleri gibi Selçukludan miras kalan fethede devam ederek Anadolu'yu Türk-İslam yurdu haline getirdiler. Böylece siyasal anlamda doğal sınırlara ulaşan Anadolu Beylikleri, zamanla yerleşik hayata geçtiler. Yaşamsal dönüşümü düşünsel ve ilmi alanda da gerçekleştiren Anadolu Beylikleri, Farsça konuşan ve yazan devlet ricalinin yerine Türkçe konuşan ve yazan Orta çağ İslam devleti ümeralarını yetiştirdiler.

Oğuz Türkçesi'nin Anadolu'da Devlet ve İlim Dili Haline Gelmesi

Selçuklular Horasan'da istiklallerini kazandıklarında, bölge ileri gelenleri ile müzakere ederek konargöçer Oğuz Türkleriyle yerleşik bölge toplumlarını adaletle yönetmeye çalıştılar. Özellikle istiklalini Gaznelilerle girilen mücadeleler sonrasında kazanılması ve akabinde birçok Gazneli devlet ricalinin Selçuklulara intikal etmesi, alınan bu karar da etkili olduğu görülmektedir. Diğer taraftan Horasan coğrafyası ise Abbasiler döneminde kurulan Fars asıllı idareler ile devletleşen Sâmânîler döneminde güçlü bir Fars kültürü ve bürokrasisine haizdi. Bu sıralarda kurulan Selçuklular, her ne kadar geleneksel anlayışa göre devletlerini şekillendirmiş olsalar da yeni coğrafyanın getirmiş olduğu kozmopolit yapıyı adaletli bir şekilde yönetme problemiyle karşı karşıya kaldılar. Bunun üzerine de hazır olan bürokrasiyi devlet kademelerinde görevlendirdiler.

Devletin kuruluşunda başlayan Fars kültürü bürokrasisi, Selçukluların hem kendi iç yazışmalarında hem de Halifelik başta olmak üzere diğer İslam devletlerinin yöneticileriyle olan yazışmalarında kullanılmaya devam edilmesiyle var olan gelenek kalıcı bir hal aldı. Sonuç itibarıyla Selçuklu vezirleri başta olmak üzere Selçuklu bürokrasisi Abbasi, Sâmânî ve Gazneli bürokratlarının bir devamına dönüştü (Turan, 1995: 19-29). Diğer bir ifadeyle devletler ve yöneticiler değişmesine rağmen bürokrasi aynı kültür çevresi üyelerince devam ettirildi.

Kuruluşta görülen bu değişim, devleti kuran Oğuzlar tarafından hoş karşılanmadı. Özellikle devlet merkezinde Fars kültürü mensuplarının yoğunlaşması ve Memlûk asıllı kişilerin Selçuklu idarecileri tarafından muteber sayılması, merkezi idareye karşı bir mücadelenin ortaya çıkmasına neden oldu. İbrahim Yinal ve Kutalmış isyanları bu bağlamda ilk ciddi kalkışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu iki isyanın başarısız olması neticesinde amaçlarına ulaşamayan Oğuzlar, Selçuklu idarecileri tarafından Anadolu'ya yapılan seferlere dahil edildiler. Özellikle Kutalmışoğullarının Anadolu'ya geçişleriyle onların etrafında toplanan Oğuzlar, Türkiye Selçuklularının tarih sahnesine çıkmasına katkı verdiler. Türkiye Selçuklularının kuruluş döneminde Büyük Selçuklu Devletinin ilk dönemleri gibi Fars Kültürü etkisi görülmedi ve İslami Türk Kültürü çerçevesinde organizasyonlarını gerçekleştirdiler. Bunda kuruluş aşamasında yaşanan iç mücadeleler ile başlayan Haçlı Seferlerinin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Diğer taraftan Orta Anadolu'da yer alan Danişmendîler de Türkiye Selçuklularıyla aynı dönemde Milli Türk-İslam Kültürü'nün ciddi bir temsilcisi haline geldiler (Bayram, 1994: 79).

Türkiye Selçuklularının yükseliş döneminde Büyük Selçukluların tarih sahnesinden çekilmesi ve coğrafyada yaşanan istikrarsızlık, Anadolu'ya Oğuz göçlerinin yanı sıra devlet kademelerinde görev alan bürokratları da sürükledi (1155-1237). Gelen bürokratlar yetenek ve becerileriyle zamanla Türkiye Selçuklularında görev almaya başladılar. Fakat Türkiye Selçuklularında mevcut durum Horasan'dan farklıydı. Nitekim Selçukluların kuruluşundan itibaren bir asırdan fazla geçmiş, Orta Çağ İslam Devleti geleneklerine hâkim olan Türk bürokratları da yetişerek artık rekabet edebilecek bir duruma gelmişlerdi. Mevcut yeni durum Türk Kültürü ile Fars Kültürü çevrelerini Anadolu'da karşı karşıya getirdiği gibi tahta geçen Selçuklu hükümdarlarının benimsediği kültür çevresi de devlet kademelerinde etkin olmaya başladı. I Alâeddin Keykubad, Moğol İstilasası'nın Anadolu ve çevresinde hissedilmeye başladığı dönemde mevcut durumun farkında olarak yeni bir yapılanmaya yöneldiği sırada menfur bir hadiseyle hayatını kaybetti. Akabinde de Fars Kültürü çevrelerinin devlet kademelerindeki etkinliği artmaya başladı.

Yıkılış döneminde Türkiye Selçuklularının zamanla Moğol tahakkümü altına girmesi, Moğolların Anadolu üzerindeki etkinliklerini Fars Kültürü çevresi mensuplarıyla sürdürmelerine neden oldu. Mevcut durumu kabullenemeyen sınır boylarında yoğunlaşmış Oğuzlar, bağımsızlık şiarı ile öne çıktılar. Onlara göre mevcut tahakkümün temel nedeni Moğollar adına devlet kademelerinde yer alan Fars Kültürü temsilcisi bürokratlardı. Bu sıralarda Uç Türkmenlerinden Karamanoğlu Mehmet Bey, Memlûkluların Sultanı Baybars'ın Anadolu Seferi sonrasında Eşrefoğulları Beyiyle Konya'ya gelerek mevcut duruma karşı ilk defa ferman yayınladı (1277) (İbn Bibi, 1996: 209-210; Aksaraylı, 2000: 97; Anonim, 1952: 39; Baypars Tarihi, 2000: 90). Ferman devlet merkezinde ve toplumun her alanında Türkçe konuşan beylerin etkinliğini ifade etmekle beraber Türk Dili bağlamında da bir haykırış niteliğindedir. Fakat yayınladığı sıralarda henüz Anadolu Türkçesi, bazı denemelere rağmen tam anlamıyla yazı karakteri kazanamamıştı. Bu nedenle ferman Anadolu Beylikleri döneminde gelişen yazı dili ile hayat buldu.

Anadolu'da ilk Türkçe metinlere 13. yüzyıl itibarıyla rastlamaktayız. Günümüze kadar ulaşmış ya da içeriği hakkında bilgi sahibi olunan Oğuz Türkçesi eser ve metinler incelenmiştir. İncelemeler neticesinde yazılı ilk eserlerin dil kullanımı bağlamında Anadolu dışından öğeler barındırdığı da belirtilmiştir (Ercilasun, 2012: 434; Korkmaz, 2005: 474; Karahan, 2014: 219-220). Diğer taraftan 13. yüzyıla kadar Türk topluluklarında tek bir yazı tipinin kullanıldığı günümüze kadar ulaşmış eserlerin dil bağlamında incelenmesiyle ortaya konulmuştur. Hâkaniye ya da Halis Türkçe olarak adlandırılan bu yazı tipi Uygurlar, Karahanlılar ve hatta Göktürkler tarafından kullanılmıştır. Az olmakla beraber bu Türkçe yazım örneklerinde Oğuz lehçesinden izler de bulunmaktadır. Fakat Oğuz Türkçesi'nin müstakil bir yazı diline dönüşmesi sonraki dönemlerde gerçekleşmiştir. 13. yüzyıla gelindiğinde Selçukluların inkişafı ve yaşanan göçler ile Anadolu sahası nüfus bakımından fethedilmiştir. Sonrasında yaşanan toplumsal dönüşümle birlikte Türk sahasında ikinci bir yazım dili olarak Oğuz Türkçesi ortaya çıkmıştır (Ercilasun, 2012: 431-434; Korkmaz, 2005: 471-473).

Anadolu'ya gelen Oğuzlar, ilk olarak burada Arapça ve Farsça eğitimi alarak bu iki dilde yazma yeteneğine sahip oldular. Diğer taraftan Hâkaniye yazım sahasına uzak olunması ve Anadolu'da yeterince örneklerine yer verilmemesi Oğuzların bu tecrübeden mahrum kalmalarına neden oldu. Bunda Anadolu'ya gelen Hâkaniye Türkçesi'ne haiz düşünür ve din adamlarının yazmış oldukları Farsça ve Arapça eserlerinde bazı Türkçe kelimelere yer vermelerine rağmen müstakil bir eser meydana getirmemelerinin de etkili olduğu dikkatleri çekmektedir (Ercilasun, 1996: 39-44). Anadolu'da Türkçe yazımının geç dönemlerde inkişaf etmesinin nedenlerinden bir diğeri de Moğol İstilasası olup tüm Türk sahasını olumsuz etkilediği görülmektedir. Nitekim önceki dönemlerde Doğu Türkçesiyle eserler veren Karahanlı sahasında dahi bu dönemde üretkenlik noktasında bir tükenmişlik söz konusudur. Bununla birlikte Ahmet Yesevi'nin Anadolu'da tanınması Batı Türklüğü'nün Doğu Türklüğü'nün söylem ve yazımlarından haberdar olduğunun da bir göstergesidir (Canpolat, 1968: 165-168; Ercilasun, 2012: 433). Ayrıca aşağıda yer verdiğimiz az sayıdaki Türkçe kıyımlar, Türk sahasında ikinci bir yazı karakterinin ortaya çıkmasında cesaretlendirici mihenk taşlarından biri olmuştur.

Anadolu'da Oğuz Türkçesiyle yazılan ilk eserin kimliği dikkatleri cezbetmiş ve bu konu hakkında birçok ilmi çalışma eldeki kaynaklara göre yapılmıştır. Bu bağlamda Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi'nde yer alan Hekim Bereket'e ait tıp konulu kitap ilk eserlerden biri olarak genel kabul görmektedir. Bununla birlikte tarihlendirilmesinde bazı ihtilaflar dikkatleri çekmektedir. Eseri inceleyen M. C. Şehabeddin Tekindağ, Hekim Bereket'in İbn Sînâ'nın "el-Ķânûn fi't-tıbb" adlı eserinden etkilenecek ilk olarak Arapça "Lubûbun-nuĶab" adlı tıp eserini kaleme aldığı; Selçuklu idarecisi Emir Mübarûzî'd-Din Halifet Gazi'nin telkinleri neticesinde de Arapça neşrettiği eserinin "Tuhfe-i Mubârîzi" (Tuhfe-i Mübarîzî) adı ile Farsçasını ve akabinde de Türkçesini yazdığını belirtmiştir (Tekindağ, 1971: 134). Sonraki dönemlerde aynı eseri inceleyen Mikail Bayram da Anadolu'da yazılan ilk Türkçe eserlere örnek olarak Hekim Bereket'in kaleme aldığı "Tuhfe-i Mübarîzî ve Hülâsa der İlm-i Tıbb" adlı eserlerini örnek olarak verdiği gibi konuyu emsalleri ve tarihi kapsamında derinleştirmiştir. Bu bağlamda eserleri tarihlendirmeye çalışan Bayram, eserin Türkçe nüshasının yazılmasında etkin rol oynayan Emir Mübarûzî'd-Din Halifet Gazi'nin tarihi kaynaklarda yer aldığı dönemi tahlil ederek bir sonuca varmıştır. Kaynaklarda onun I. İzzettin Keykâvus döneminde Sinop Seferi'ne katıldığını ve sonraki dönemlerde de Amasya Valisi olarak görev yaptığını belirten Bayram, buradan hareketle 1214 sonrası bir tarihte eserlerin yazıldığını belirtmiştir. Ayrıca Tarihsel süreç analiziyle konuya yeni bir bakış açısı da kazandıran Bayram, Halifet Gazi'nin Türkçe eserler telif edilmesi için gösterdiği ısrardan hareketle ona rehberlik eden başka Türkçe yazım örneklerinin olabileceğine dikkatleri çekmiştir. Bayram'a göre rehberlik eden ilk dönem Türkçe yazım örneklerinden biri yine Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi'nde bulunan Gelibolulu Muavi'd-Din'in XV. asırda tercüme ettiği "Tercüme-i Menakıb-ı Şeyh Evhadü'd-Din-i Kirmanî" adlı eserde geçen Türkmen sofi Evhadü'd-Din'in "Ulusal" redifli Türkçe-Farsça mülemma bir gazelidir. Vermiş olduğu bilgileri tarihi süreçle bütünleştiren Bayram, Emir Mübarûzî'd-Din Halifet Gazi'nin aktif olduğu dönem tarihinden yola çıkarak genel kabul gören 13. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkçe yazımların ortaya çıktığı görüşüne karşı çıkarak 13. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Türkçe yazım örneklerinin olduğunu ileri sürmüştür (Bayram, 2000: 902-905).

Anadolu'da yazılan ilk eserlerden birinin tıp ilminden olması dikkatleri çekmektedir. Sonraki dönemlerde tıp alanında Türkçe kaleme alınan yeni örneklerin varlığı ve sayılarında görülen artış, Türkçenin Anadolu'da ilim dili haline dönüşmesinin önünü açmıştır. Bu minvalde dikkat çeken tercüme örneklerinden biri "Müfredât-ı İbn-i Baytar" adlı eser olup İbnü'l-Baytar'ın "Kitâbü'l-Câmî fi'l-Edviyetü'l-Müfreda/el-Câmi'li-müfredâti'l-edviye ve'l-ağziye" adlı eserinin kısaltılmış halinden oluşmaktadır. Diğer bir eserde "Tercüme-i Kâmilü's-sînâ" adı altında

Ali b. Abbas el-Mecûsî'ye ait olup Latinceye de çevrilerek batı literatüründe yer alan "Kâmilü's-şinâ'ati't-ıbbiyye" adlı eserin tercümesidir (Kaya, 1999: 527; Erdemir, 1989: 380). Her iki eserin de Aydinoğlu Umur Bey'e atfedilmesi ise bu dönemde batı Anadolu'da ciddi bir Türkçe yazım tecrübesinin oluştuğunu göstermesi bakımından dikkate şayandır.

İlk yazım örneklerinde Tıp kitaplarının yanı sıra inanç, edebiyat ve toplumsal alanla ilgili de birçok eser yazılmıştır. Bu bağlamda dikkat çeken eserlerden biri de 13. yüzyılın ortalarıyla tarihlendirilen Dânişmendnâme'dir. Dânişmendnâme, Anadolu'da Moğol tahakkümüne duyarız kalmayan ve liderlik vasfı yüklenen II. İzzettin Keykâvus'un telkinleriyle İbnül'Ala tarafından derlenerek Türkçe yazılmıştır (Köprülü, 1943: 427; Ocak, 1993: 478). Anadolu gazalarını anlatan Dânişmendnâme, Cahen'e göre Moğollara karşı istiklal mücadelesi veren Türkmenleri cesaretlendirmek amacıyla hazırlanmıştır (Cahen, 2000: 349). Buradan hareketle Türkçe eserlerin yazılmasında siyasal durumun da etkili olduğunu ifade edebiliriz. Moğol tahakkümü karşısında Selçuklu ileri gelenlerinin toplumu harekete geçirmek ve mücadele ruhunu ortaya çıkararak Anadolu'yu yeniden bağımsız bir yurt kılmak düşüncesiyle Türkçe yazım denemelerine katkı verdikleri anlaşılmaktadır. Yukarıda yer verdiğimiz Mehmet Bey'in fermanı da bu minvalde Türkçenin yazı dili olmasında olumlu bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Yine aynı dönemde Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin eserlerinden biri olan Divan'da birkaç Türkçe ifadeyi Arap alfabesiy-le yazması da Türkçe yazım denemelerine örnek olarak gösterilebilir⁴.

Sonraki dönemlerde özellikle Batı ve Kuzey Anadolu sahasında Türkmen Beylerinin teşvikleriyle Türkçe yazım desteklenmiş ve bunun neticesinde de Oğuz Türkçesi yazı dili haline gelmiştir. Bu minvalde dikkat çeken Türkmen beylerinden biri de yukarıda değindiğimiz Aydinoğlu Mehmet Bey'dir. Mehmet Bey, beylik işlerini oğlu ve aile üyelerine taksim ettikten sonra devlet merkezi Birgi'ye çekilerek devrin ünlü bilginlerini etrafında topladı. Akabinde İbn Melek gibi önde gelen simalardan ders aldığı gibi; ilmi çalışmaları da destekledi. Böylece ünlü alimlerden Sâlebî "Arâisü'l Meclis" (Peygamberler Tarihi) adlı eseri tercüme ettirtirken adı bilinmeyen bir başka alime de Tezkiretü'l Evliyâ adlı eseri çevirtirdi (Yılmaz ve Demir, 2012: 160). Yine Aydinoğulları döneminde Umur ile İsa beyler zamanında İslam dünyası klasiklerinden Kelile ve Dimne ile Sehey-ü Nev-Bahar adlı eserler Türkçeye çevrilmiştir. Mentüşoğulları Beyliği'nde de benzer gelişmeler görülmüştür. İlyas bey adına "İlyasiyye" adı verilen bir tıp kitabı ile "Baznâme" adlı bir kuşçuluk kitabı Türkçeye çevirtirilmişdir. Anadolu kültüründe önemli bir yer tutan Germiyanlılar, Ahmed Daî, Ahmedî, Şeyhoğlu Mustafa gibi devrin önde gelen şair ve ediplerine ev sahipliği yaptıkları gibi birçok Türkçe tercümelerin yapılmasını da sağlamışlardır. Ayrıca Şeyhoğlu Mustafa "Hürşid-nâme" adlı bir mesnevi kaleme aldığı gibi "Kenzü'l-Küberâ" adlı Türkçe bir siyasetname de yazmıştır. Görüldüğü gibi tercüme eserlerin yanı sıra artık ilk elden Türkçe eserlerde bu dönemde hayat bulmuştur. Bu eserlerden önde gelenlerinden bir başkası da Ahmedî'nin 8250 beyitlik tamamen Türkçe olan "İskender-Nâme"si ile "Çemşid-ü Hurşid" adlı eserleridir. Nitekim sonraki dönemlerde Osmanlılara intikal eden Ahmedî, eserine Âli Osman kısmını da ekleyerek Yıldırım Bayezid'in oğullarından Süleyman Çelebi'ye ithaf etmiştir. Yine Germiyan beylerinden II. Yakup Bey, Taş Vakfiyesi'ni Türkçe yazdırarak bugüne kadar gelmiş olan Arapça vakfiye geleneğinden ayrılıp Türkçe geleneğin banisi olmuştur. Ayrıca Candâroğulları beylerinden İsmail Bey'de "Hulviyyât'ı Şâhi" isimli bir Türkçe fıkıh eseri yazarak Anadolu beylerinin sahip olduğu hikmeti bizlere yansıtmıştır (Ahmed-i Dâî, 2017: XXVII-XXXVIII; Uzunçarşılı, 2011: 51-52, 56, 75, 80, 90, 105, 113; Koca, 2013: 157,129-130, 165, 183; Merçil, 2004: 153; Yavuz, 2010: 88-89; Yücel, 1993: 149).

Sonuç

Oğuzlar, Türk tarihinin mihenk taşlarından olan Göktürkler döneminden itibaren tarih sahnesine çıkarak köklü bir gelenek oluşturup Türk tarihi ile birlikte dünya tarihini şekillendirmişlerdir. Göktürk mirasının temsilcisi olarak Türkistan'dan Balkanlara, Anadolu'ya, Suriye'ye, Irak'a Horasan'a ve Kirman'a kadar geniş bir coğrafyaya yayılarak buralarda siyasi teşekküller oluşturdukları gibi günümüze kadar süre gelen Türk-İslam Kültür ve Medeniyeti'nin de banisi olmuşlardır. Bu süreçte kendileri değişip dönüştükleri gibi temas kurdukları toplumları da dönüştürerek kozmopolit zenginlikler içeren bir medeniyet inşa etmişlerdir.

Yaşanılan göçün önemli sonuçlarından bir diğeri de duraksamış olan İslam fetihlerinin yeniden canlanması olmuştur. Bu minvalde Anadolu fethedilerek Türk-İslam yurdu haline getirildiği gibi, Haçlı Seferlerine karşı da İslam dünyasının müdafaası üstlenilmiştir. Diğer taraftan Selçuklu ve Osmanlı'nın şahsında İslam Dünyası'nın liderliği de Oğuzlar vasıtasıyla Türklere geçmiştir.

Siyasi ve askeri başarıların yanı sıra kültürel anlamda da dönüşüm yaşanmıştır. Geleneksel Türk mefkuresi ile Arap ve Fars mefkureleri bir çatı altında birleştirilerek yeni bir mefkure ortaya konulmuştur. Bu mefkure vasıtasıyla da ayrılıkların yaşandığı İslam toplumlarında yeniden birlik oluşturulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda yeni bir medeniyeti inşa eden Oğuz Türkleri diğer taraftan da Hâkaniye Türkçesi dışında Anadolu Türkçesiyle kaleme alınan ikinci bir Türkçe yazım anlayışının doğmasını da sağlamışlardır.

Anadolu yazım karakteri olarak da nitelendirebileceğimiz bu Türkçe yazınsal gelişmeler, nihai noktaya uçlarda filizlenen beylikler döneminde ulaşmaya başlamıştır. Özellikle Anadolu'nun fethinin tamamlanması bahsettiğimiz gelişmenin ortaya çıkmasını mümkün kılmıştır. Böylece doğal sınırlara ulaştığı görülen beylik merkezleri her konuda yarışan birer Türk-İslam Kültür ve Medeniyeti temsilcisine dönüşmüştür. Kısa süre içerisinde de hayata geçirilen camiler, medreseler, hanlar, hamamlar ve şifahaneler gibi sosyal, dini, mimari ve kültürel eserlerle, Anadolu Kültür ve Medeniyetine yeni bir ivme kazandırılmıştır. Beylik merkezlerindeki bu değişim ve gelişim ulema taifelerinin de buralara göç etmelerine zemin hazırlamıştır. Böylece Anadolu'da Türkmen Beylerinin ihsanlarına da nail olan düşünür, edip ve ilim adamları birçok Arapça ve Farsça eserler kaleme aldıkları gibi; yazdıkları ya da çevirdikleri Türkçe eserlerle de Anadolu Türkçesi'ni yazılı ilim ve edebiyat diline dönüştürdüler.

Dildeki bu dönüşüm, konargöçer ve şifahi geleneğin bir müddet daha muhafaza edilmesine fırsat vermesine rağmen uzun vadede yerleşik ve yazılı kültürün gelişmesiyle sonuçlandı. Netice itibarıyla de konargöçer olarak başlayan göç serüveni Selçuklularla başlayan Beylikler döneminde gelişerek Osmanlılara intikal eden yerleşik medeniyete dönüştü. Osmanlılar döneminde de gelişimini sürdüren Türk Dili ve Medeniyeti dünya medeniyetleri arasında yerini aldı.

4 Bk. (Alâçık, Ahur vb) Şerefeddin, 1934: 111-167.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Abdurrahman İbnü'l-Cevzî. (2014). *el-Muntazam fi Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*. (Haz. Ali Sevim). TTK yayınları.
- Agacanoğlu, S. G. (2013). *Oğuzlar*. (Çev. Ekber N. Necef-Ahmet Annaberdiyev). Selenge yayınları.
- Ahmed-i Dâî. (2017). *Divan*. (Haz. Mehmet Özmen). TDK yayınları.
- Alptekin, Ç. (1992). Büyük Selçuklular. *DGBİT*, 7, 95-229.
- Anonim. (1952). *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III (Histoire Des Seldjoukides D'asie Mineure) (Selçuknâme)*. (Çev. Feridun Nâfiz Uzluk). Örnek Matbaası yayınları.
- Ayan, E. (2007). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nda Oğuz İsyanı*. Kitabevi yayınları.
- Banguoğlu, T. (1959). Kâşgari'den Notlar: II-Oğuzlar ve Oğuzeli Üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 7(1), 1-26.
- Baypars Tarihi, (2000). *Al-Melik-Al-Zahir "Baypars" Hakkındaki Tarihi*. C. 2, (Çev. M. Şerefüddin Yalıtıkaya), TTK yayınları.
- Bayram, M. (1994). *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Bazı Yörelere Arasındaki Farklı Kültürel Yapılanma ve Siyasî Boyutları*. *SÜTAD*, 1, 79-92.
- Bayram, M. (2000). Anadolu'da Te'lif Edilen İlk Türkçe Eser Meselesi. *Erdem*, 12(36), 899-906.
- Bela, K. XI-XII. nci Asırlarda Uz'lar ve Komanların Tarihine Dair. (Çev. Hâmit Kosay). 1944 *Belleten*, 8, S. 29, 119-136.
- Cahen, C. (2000). *Osmanlılardan Önce Anadolu*. (Çev. Erol Üyepazarcı). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Canpolat, M. (1968). Behcetü'l-Ĥadâ'ik'in Dili Üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten*, 15, 165-175.
- Ebu'l-Fazl Muhammed b. Hüseyin-i Beyhakî. (2019). *Târîh-i Beyhakî*, (Ter. Necati Lügâl, Haz. Hicabi Kırılancık). TTK yayınları.
- Ercilasun, A. B. (1996). Batı Türkçesinin Doğuşu. *Uluslararası Türk Dili Kongresi (26 Eylül-3 Ekim 1988)*, TDK yayınları 39-45.
- Ercilasun, A. B. (2012). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, 12. Baskı, Akçay yayınları.
- Erdemir, A. D. (1989). Ali b. Abbas el-Mecûsî. *DİA*, 2, 379-380.
- Gerdizî. (1363). *Zeyn el-Âkbâr (Tarih-i Gerdizî)*, 1, (Tah. Abdallah Habîbî). Tahran: Kitap Dünyası yayınları.
- Golden, P. B. (1972). "The Migrations of the Oğuz" *Archivum Ottomanicum*, IV. 45-84.
- Gömeç, S. (2011). *Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürü*. 2. Baskı, Akçay yayınları.
- Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus). (1999). *Abû'l Farac Tarihi*, I. (Çev. Ömer Rıza Doğrul). TTK yayınları.
- Günler, M. (2017). *Büyük Selçuklu Devleti'nin Türkmen Politikası*. Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hamdu'llâh Mustawfî-i-Qazvini (Hamdu'llah Kazvini). (1913). *The Ta'rikk-i-Guzda*, (Abridged by Edward G. Browne). Leyden.
- İbn Bibi. (1996) *el-Evamirü'l-Ala'ye fi'l-umuri'l-Ala'ye (Selçuk Name)*. II. (Çev. Mürsel Öztürk).
- İbn Fazlan. (1985) *Seyahatnâme*, (Ter. Ramazan Şeşen). Bedir yayınları.
- İbn Havkal. (2017). *Sûrat el-Arz (10. Asırda İslâm Coğrafyası)*, (Ter. Ramazan Şeşen). Yeditepe yayınları.
- İbnü'l Esir. (1991). *el-Kâmil fi't-Tarih*, 9. (Çev. Abdülkerim Özyayın). Bahar yayınları.
- İstahrî. (2004). *el-Mesâlik ve el-Memâlik*. Beyrut.
- Karahan, L. (2014). Oğuzcanın Anadolu'da Yazı Dili Olma Sürecine Dair Düşünceler. *Âşık Paşa ve Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Oluşumu Sempozyumu*, 1-2 Kasım 2013. 217-228.
- Karpat, K. (1996). Gagauzlar. *DİA*, 13, 288-291.
- Kaya, M. (1999). İbnü'l-Baytâr. *DİA*, 20, 526-527.
- Kemâlüddin İbnü'l Adîm. (2014). *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular*. (Haz. Ali Sevim). TTK yayınları.
- Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî. (2000). *Müsâmeretü'l-Ahbâr*. (Çev. Mürsel Öztürk). TTK yayınları.
- Kıldıroğlu, M. (2013). *Kırgızlar ve Kıpçaklar*. TTK yayınları.
- Koca, S. (2011). Büyük Selçuklu Sultanı Melikşâh'ın Suriye, Filistin, Mısır Politikası ve Türkmen Beyi Atsız. *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*. Berikan yayınları, 105-145.
- Koca, S. (2013). *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*. Berikan yayınları.
- Korkmaz, Z. (2005). Eski Anadolu Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri. *Fikret Türkmen Armağanı*, (Ed. Gürer Gülsevin- Metin Arıkan), 471-474.
- Köprülü, M. F. (1943). Anadolu Selçukluları Tarihi'nin Yerli Kaynakları. *Belleten*, 7(27), 379-522.
- Köymen, M. A. (1976) *Tuğrul Bey ve Zamanı*. İstanbul: Kültür Bakanlığı yayınları.
- Köymen, M. A. (2000). *Büyük Selçuklu Tarihi (Kuruluş Devri)*. C. I, TTK yayınları.
- Kumekov, B. E. (2013). *Arap Kaynaklarına Göre IX-XI. Asırlarda Kimek Devleti*, (Çev. Mehmet Kıldıroğlu-Çingiz Samudinuu). TTK yayınları.
- Kurat, A. N. (1937). *Peçenek Tarihi*. Devlet Basımevi.
- Manov, A. (2001). *Gagauzlar (Hristiyan Türkler)*. (Çev. M. Türker Acaroğlu). TTK yayınları.
- Merçil, E. (2004). Menteşeoğulları. *DİA*, 29, 152-153.
- Muhammed b. Ali b. Süleyman er-Râvendî. (1999). *Râhat-üs-Sudûr ve Âyet-üs-Sürûr*, nşr. Muhammed İkbâl, London 1921, I. (Çev. Ahmed Ateş). TTK yayınları.
- Muhammed bin Hâvendşâh bin Mahmûd Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ "fi Sîret'l-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ" (Tabaka-i Selçûkiyye)*. (Tercüme ve Notlar Erkan Göksu). 2015. TTK yayınları.
- Ocak, A. Y. (1993). Dânişmendnâme. *DİA*, 8, 478-480.
- Ramadan, Atef M. M. (2010). Coinage of Al-Ghuzz al-'Irâqıyya and Its Relation to the Seljuq Conquest. *The 2nd Simone Assemani Symposium on Islamic Coins*, Trieste. 191-199.
- Reşîdü'd-dîn Fazlullah. (2010). *Cami'ü't-Tevârih (Selçuklu Devleti)*, (Çev. Erkan Göksu-H. Hüseyin Güneş). Selenge yayınları.

- Sevim, A., & Merçil, E. (2000). *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*. TTK yayınları.
- Sıbt İbnu'l-Cevzî. (2011). *Mir'âtü'z-Zamân fi Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*. (Haz. Ali Sevim). TTK yayınları.
- Sümer, F. (1999). *Oğuzlar (Türkmenler)*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı yayınları.
- Şalbayev, A. (2005). *Oğuzların Göçleri ve Yayılmaları*, Basılmamış Doktora Tezi, GÜSBE.
- Şerefeddin, M. (1934). Mevlânâ'da Türkçe Kelimeler ve Türkçe Şiirler. *Türkiyat Mecmuası*, 111-167.
- Şeşen, R. (2001). *İslâm Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*. TTK yayınları.
- Taşığıl, A. (1998). Hazarlar. *DİA*, 17, 116-120.
- Taşığıl, A. (2004). *Göktürkler*, III, TTK yayınları.
- Taşığıl, A. (2015). Oğuzların Tarih Sahnesine Çıkışı Hakkında. *Oğuzlar (Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri 5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri)*. (Ed:Tufan Gündüz-Mikail Cengiz). Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü yayınları, 21-30.
- Tekindağ, M. C. Ş. (1971). İzzet Koyunoğlu Kütüphânesinde Bulunan Türkçe Yazmalar Üzerine Çalışmalar I. *Türkiyat Mecmuası*, 16, 133-162.
- Turan, O. (1996). *Selçuklular Târîhi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Boğaziçi yayınları.
- Turan, O. (1993). *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi yayınları.
- Turan, R. (1995). *Türkiye Selçuklularında Hükûmet Mekanizması (Vezîr ve Divân)*. MEB yayınları.
- Urfalı Mateos. (2000). *Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, (Çev. Hrant D. Andreasyan). TTK yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2011). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*. TTK yayınları.
- Yâkût el-Hamavî, Ebû Abdullah Yakut bin Abdullah er-Rûmî, (1995). *Mu'cem el-Buldân*, 2. Baskı, C. 1, Beyrut:
- Yavuz, K. (2010). Şeyhoğlu. *DİA*, 39, 88-89.
- Yılmaz, E., & Demir, N. (2012). Kışaş-ı Enbiyâ'dan Eski Anadolu Türkçesinin Sözvarlığına Katkıları III. *AÜDTCTD*, 19(1), 159-168.
- Yinanç, M. H. (1944). *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, İstanbul Üniversitesi yayınları.
- Yücel, Y. (1993). Candaroğulları. *DİA*, 7, 146-149.

Structured Abstract

The name of the Oghuz first appears in the Gokturks period. The Oghuzs, who are seen as the main tribe in the Gokturk inscriptions, locate in the east of the Turkestan area as Dokuz Oghuz, which means nine tribes. Dokuz Oghuz lost their historical importance during the Gokturk and Uyghurs' era. For this reason, the question of who the Oghuz tribes are that created the western Turkish civilization draws attention. The answer to the question appears in the history of Gokturks. Particularly after the Gokturk State collapsed, the Turkish world was divided into two parts as east and west. The majority of Western Oghuz Turks is the On-Ok tribes located in the western area of the Gokturk. On-Ok tribes were organized into 24 tribes after new participation and transformation in the following periods. Thus, western Turk-hood was shaped.

By the tenth century, the Oghuzs formed a political structure around the Aral Sea. However, state of Oghuz (Oghuz Yabgu State) did not have a strong structure. It had been continued its existence until the collapse of Khazar Kaganete. At this time, the Oghuzs moved to the west and south due to the invasion of the Kipchaks. The Oghuzs, who moved to the west, displaced the Pechenegs from their places. Therefore, the Oghuzs, who came to the base of the Don and Dnieper Rivers, developed political and military relations with the Russian Principalities and the Byzantines. On this occasion, they had the opportunity to spread it from the North of the Black Sea to the Balkans.

The Oghuzs who migrated to the south populates mainly in the regions of Transoxiana and Khorasan. One of the migrating groups was Seljuk Bey and his entourage settled in Cend. Seljuk Bey, who converted to Islam and became an Islamic veteran, made two important decisions with his entourage. One of the decisions was to become an Islamic society and the other was to comply with the customs of the settled society. Thus, Western Turk-hood began to take shape according to the norms of Islam and its established society. After the Battle of Dandanaqan, The Great Seljuk State was established. During the establishment of the Great Seljuk State, a similar activity took place in the Kerman area with Kavurd Bey, and Kerman Seljuks were established.

Representatives of Persian Culture began to be active in bureaucracy from the first period of the Seljuks. In addition, Persian was used as an official language in the Great Seljuk State. The Oghuzs, who were disturbed by this situation, moved to Anatolia, Iraq and Syria and formed political organizations in there. The Turkiye Seljuks were established by means of Islamic Turkish Culture rather than the Persian. We can say that the power struggles between the Rulers' of Turkiye Seljuks, the Crusades in Anatolia and the upcoming Oghuzs, who opposed to the Great Seljuk State, were influential in the structuring we mentioned. However, with the collapse of the Great Seljuk State, statesmen with Persian Culture came to Anatolia and they began to take part in the positions of governmental bureaucracy. Thus, the Persian influence began to increase in the Turkiye Seljuks during the rise period. At this time statesmen with Turkish Culture who had grown up in Anatolia were also able to compete.

While Sultan Ala Al-Din Kayqubad I until his past away was tried balancing the Persian Culture and Turkish Culture by arranging between statesmen. After him, the statesmen of Persian Culture, who were supported by the Mongols, increased their activities. The Oghuzs, who were disturbed by the current situation, acted under the leadership of Mehmet Bey of Karamanids and issued an edict. Nonetheless the language of Anatolian Turkish did not have enough written examples at that time. However, it is known that there are proto-written samples of Oghuz Turkish since the beginning of the 13th century.

Oghuzs learning the Arabic and Persian languages had started to write Anatolian Turkish with the Arabic alphabet. The process had been developed by starting with the writing of a few Turkish phrases in Arabic and Persian works. Afterwards, works had been translated in Turkish language. One of the examples is "Tuhfe-i Mubārizi", the work of Hekim (Physician) Bereket. Translation of many medical books apart from Bereket's work has made Turkish the language of science. In addition to medical books, it has been written genuine works. One of the remarkable ones is Danishmendname has been written in the second half of the 13th century. Seljuks ruler, who wanted to revive the spirit of struggle against Mongol domination, had got the need to publish the Danishmendname. When it came to the period of Beyliks, Turkish writing attempts continued increasingly. As a result, or consequence of this, the writings of Anatolian Turkish, which was transferred to the Ottomans, and continued to be developed.